

Pekka Ripatti

Metsänomistajien metsätaloudellinen käyttäytyminen ammattiasemaryhmittäin

Ripatti, P. 1995. Metsänomistajien metsätaloudellinen käyttäytyminen ammattiasemaryhmittäin. *Folia Forestalia – Metsätieteen aikakauskirja* 1995(3): 199–209.

Tutkimuksessa tarkastellaan metsänomistajien taustapiirteitä ja metsätaloudellista käyttäytymistä ammattiasemaryhmittäin. Vuonna 1990 eläkeläisiä oli 36 prosenttia, palkansaajia noin kolmasosa, maatalousyrittäjiä runsas neljäsosa ja muita yrittäjiä viisi prosenttia metsänomistajien lukumäärästä. Yksityismetsien pinta-alasta maatalousyrittäjät omistivat suurimman osuuden, runsaat 40 prosenttia. Maatalousyrittäjien tilojen taustapiirteitä luonnehtivat perinteiselle maatilametsätaloudelle tunnusomaiset piirteet, kuten perheomistus ja vakinaisesti asuttu tila. Maatalousyrittäjät myivät puuta säännöllisesti ja runsaasti. Lisäksi he olivat metsänhoidollisesti aktiivisia. Eläkeläiset sen sijaan käyttäytyivät metsätaloudellisesti passiivisesti. Eläkeläiset myivät puuta harvoin ja vähän. Lisäksi heidän tiloillaan tehtiin vähän metsänhoitotöitä. Ammatti-asevaluokitus tarkentaa metsänomistajakunnan rakenteesta ja metsätaloudellisesta käyttäytymisestä saatavaa kuvaa, koska ryhmien välillä ilmeni merkittäviä eroja. Hyödyllistä myös on, että ammatin ja sosioekonomisen aseman perusteella metsänomistajat voidaan samanaikaisesti luokitella ammattiasemaryhmiin.

Asiasanat: yksityismetsät, metsänomistus, ammattiasema, metsätaloudellinen käyttäytyminen
Kirjoittajan yhteystiedot: Metsäntutkimuslaitos, Helsingin tutkimuskeskus, Unioninkatu 40 A, 00170 Helsinki. Faksi (90) 8570 5717, sähköposti pekka.ripatti@metla.fi
Hyväksytty 23.11.1995

1 Johdanto

Suomen yksityismetsien omistusrakenne on muuttunut nopeasti viime vuosikymmeninä. Muutosta on perinteisesti kuvattu metsämaan omistuksen siirtymisenä maanviljelijöiltä metsätilanomistajille. Maanviljelijöiden metsänomistuksen väheneminen on yhteydessä elinkeinorakenteen muutokseen ja seuraa maa- ja metsätaloustalouden vähenemistä (kuva 1). Käytännössä metsää on siirtynyt metsätilanomistajille tilojen omistajanvaihdoksissa – ennen kaikkea perintöinä – ja vähäisemmässä määrin maanviljelijöiden vaihtaessa ammatia (Reunala 1974).

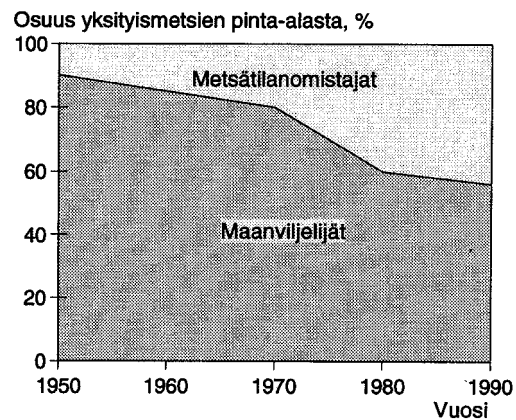
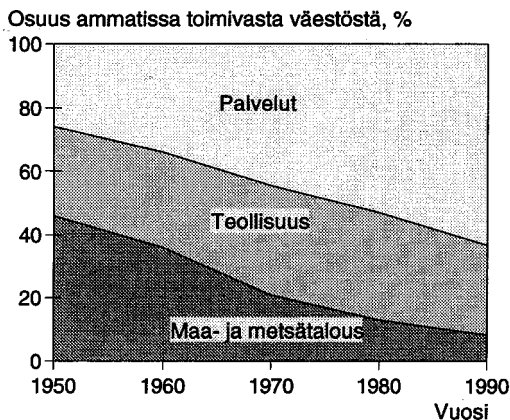
Vakiintuneen määritelmän mukaan maanviljelijöiksi ovat luettu metsänomistajat, jotka saavat pääasiallisen toimeentulonsa omasta maa- ja metsätaloudesta sekä metsätilanomistajiksi muut yksityismetsänomistajat. Eläkeläiset on luokiteltu maanviljelijöiksi tai metsätilanomistajiksi entisen ammatin perusteella ja kuolinpesät sekä yhtymät niiden metsäasioiden hoidosta vastaavan jäsenen ammatin perusteella.

Tilastokeskuksen ammattiluokituksen (1987) mukaan maanviljelijä on ammatinimike. Käsite metsätilanomistaja viittaa sen sijaan omistamiseen. Tässä mielessä käsiteparin epäloogisuus lienee yksi syy myös siihen, että metsätilanomistaja-käsitteen käyttö ei ole – erityisesti julkisessa keskustelussa – ollut täsmällistä. Esimerkiksi metsätilanomistajia

ja ns. kaupunkilaismetsänomistajia tai tilan ulkopuolella asuvia metsänomistajia ei ole eroteltu käsitteellisesti selvästi. Metsätilanomistaja-käsitteen käyttöä on lisäksi hämmentänyt eri asiayhteydessä käytetyt metsä- ja metsätaloustilan käsitteet (esim. Hyttinen 1992, s. 16).

Maanviljelijä-metsätilanomistaja-luokittelusta on käyty keskustelua Reunalan (1972, 1974) tutkimuksista lähtien. Asiaa ovat myöhemmin pohtineet Hannelius (1980), Järveläinen (1980) sekä Häkkinen ja Voutilainen (1984). Vaikuttavathan tutkimuksen tavoitteet keskeisesti siihen, millainen luokittelu on tarkoituksenmukainen. Esimerkiksi Häkkinen ja Voutilainen luokittelivat Kainuun maatilat ns. ”toimiviin tiloihin” ja metsätiloihin, koska tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli tarkastella metsätiloja niiden syntyvän ja omistajan asuinpaikan perusteella. Lisäksi maanviljelijä-metsätilanomistaja-luokittelusta on keskusteltu ns. koko- ja osa-aikatiloja tarkasteltaessa (esim. Koljonen 1985, Ruuska 1994).

Väestön ikärakenteen painottuessa vanhempiin ikäluokkiin, edellä kuvatun yksityismetsien omistusrakenteen muutoksen yhteys elinkeinorakenteen muutokseen ei ole enää yhtä selkeä. Ammatissa toimimattomien henkilöiden osuus koko väestöstä ja myös metsänomistajista on kasvanut. Esimerkiksi vuonna 1975 vanhuuseläkeikäisiä tai vanhuuseläkeikää lähestyviä, vähintään 60-vuotiaita metsänomistajia oli noin kolmasosa. Vuonna 1990 heitä oli noin 40 prosenttia kaikista metsänomistajista (Ripatti 1994, s. 14). Voidaankin kysyä, riittääkö maanvilje-

Kuva 1. Elinkeinorakenteen ja yksityismetsänomistusrakenteen muutosten vertailu.

lijä-metsätilanomistaja-luokittelu ikääntyvän metsänomistajakunnan rakenteen tarkasteluun vai tarvitaanko muita luokitteluita, kuten ammattiasemaluokittelua. Toinen mielenkiintoinen kysymys on, poikkeavatko ammattiasemaryhmät taustapiirteiltään toisistaan ja kuinka homogeenisia ryhmät ovat.

Keskeinen kysymys liittyy myös metsänomistuksen rakennemuutoksen metsätaloudellisiin vaikutuksiin. Runsaat parikymmentä vuotta sitten arvioitiin (Hahtola ym. 1973), että metsätilanomistajien metsänomistuksen lisääntyminen heikentää yksityismetsänomistajien puun tarjontaa. Osoittivathan 1970-luvun alun tutkimukset (esim. Seppälä 1974) metsätilanomistajien myyvän puuta harvemmin ja pienemmissä erissä kuin maanviljelijät. Myöhemmät tutkimukset (esim. Järveläinen 1981, 1988, Kuuluvainen 1989) sen sijaan viittaavat siihen, ettei maanviljelijöiden ja metsätilanomistajien keskimääräisissä puunmyyntimäärissä olisi eroja. Saa daanko ammattiasemaluokituksella sitten tarkempi kuva metsänomistajien metsätaloudellisesta käyttäytymisestä?

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on luokitella metsänomistajat ammattiasemaryhmiin sekä kuva ta ensin ryhmien taustapiirteitä ja niiden eroja. Sen jälkeen kuvataan ryhmien puunmyynti- ja metsänhoitokäyttäytymistä sekä tarkastellaan niissä mahdollisesti ilmeneviä eroja.

2 Aineisto ja menetelmät

Aineisto kerättiin postikyselyllä syksyllä vuonna 1990 ja sen perusjoukon muodostivat kaikki yksityismetsälöt koko maasta. Kyselylomake lähetettiin 3 042 metsänomistajalle, joista 2 200 palautti hyväksytyn lomakkeen. Vastaamatta jättäneiden ja hylätyin lomakkeen palauttaneiden metsänomistajien tiedot eivät juurikaan poikenneet käytetyn aineiston tiedoista (Ripatti 1991, s. 10–11). Postikyselylomake on esitetty Ihalaisen (1992) julkaisussa. Tulosten laskennassa alle viiden hehtaarin metsälöt rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle niiden vähäisen metsätaloudellisen merkityksen vuoksi. Tällaisia metsälöitä oli 99 kappaletta, joten tulosten laskennassa käytetty otos oli suurimmillaan 2 101 metsälöä.

Metsänomistajat luokiteltiin ammattin ja sosioekonomisen aseman perusteella maatalousyrittäjiin, muihin yrittäjiin, palkansaajiin ja eläkeläisiin. Samanlaista luokitusta on käyttänyt aiemmin myös Ihalainen (1992, s. 17–19). Ammattiasemaluokituksen perusajatuksena on kuvata henkilön pääasiallista toimintaa, jolloin se määräytyy ammatin tai elämänvaiheen perusteella. Luokitus noudattaa Tilastokeskuksen ammattiasemaluokitusta, joka kuvaa ammatissa toimivan väestön asemaa työelämässä erottaen palkatussa työssä olevat yrittäjistä ja ammatissa toimimattomasta väestöstä (Sosioekonomisen ... 1989, Ammatti ja ... 1993).

Jokaisen metsänomistajan ammattiasema tarkistettiin tulojakauman perusteella siten, että pääasiallisen tulon tuli muodostua ko. ammattiasemaa vastaavista tuloista. Esimerkiksi palkkatulojen täytyi muodostaa vähintään puolet palkansaajien kokonaistuloista. Maatalous- ja yrittäjätuloja ei aineistosta voitu erotella. Siksi maatalousyrittäjien ja muiden yrittäjien ammattiasema tarkistettiin muiden tekijöiden avulla. Käsite maatalousyrittäjä on kankea. Sen etuna voidaan kuitenkin pitää melko tarkkaa kuvausta sekä ammatin luonteesta että maatalouden tuotantopanosten omistuksesta. Maatalousyrittäjä vastaa myös melko tarkasti ns. aktiiviviljelijän käsitettä. Myös muut yrittäjät on helppo mieltää ammatissa toimiviksi ja itsensä työllistäviksi henkilöiksi. Palkansaajien muodostuminen toimihenkilöistä ja työntekijöistä lienee yleisesti selvää. Eläkeläisyys kuvaa sen sijaan tietyssä elämänvaiheessa olevia henkilöitä.

Luokitus ei kuitenkaan kuvaa koko metsänomistajakunnan ammattiasemarakennetta, koska kuolinpesien ja yhtymien omistajat luokiteltiin ammattiasemaryhmiin tilan metsäasioista vastaavan henkilön tietojen perusteella. Lisäksi eläkeläisiä lukuunottamatta luokittelun ulkopuolelle jäivät muut ammatissa toimimattomat metsänomistajat. Ammattiasemaluokitus on kuitenkin käyttökelpoinen nimenomaan metsänomistajakunnan rakenteen tarkasteluun, koska ammatissa toimimattomat metsänomistajat olivat pääsääntöisesti eläkeläisiä.

Postikyselyssä metsänomistajilta tiedusteltiin myyntihakkuumääriä hakkuuvuosilta 1985/86–1989/90 ja tehtyjen metsänhoitotöiden määriä viiden viimeisen vuoden ajalta. Postikyselyllä kerätyt tiedot sekä puunmyyntimääristä että metsänhoito-

toiden määristä ovat aliarvioita, koska osa ajanjakson alkupuolen tiedoista on saattanut unohtua. Postikyselyllä kerätyt puunmyyntimäärät ovatkin runsaat 10 prosenttia pienemmät kuin henkilökohtaisessa haastattelussa esimerkiksi puukaupan mittaukset tarkistamalla saadut myyntimäärät (Karppinen ym. 1994, s. 119–120). Voidaan kuitenkin olettaa, etteivät tästä syystä johtuvat aliarviot häiritse ammattiasemaryhmien erojen tarkastelua (Valkonen 1984, s. 75).

Ammattiasemaryhmien luokiteltuja taustapiirteitä kuvataan prosenttiosuuksina. Muita taustapiirteitä ja metsätaloudellista käyttäytymistä kuvataan lähinnä keskiarvoina. Niiden eroja tarkastellaan yksisuuntaisilla varianssianalyseillä ja parittaisilla t-testeillä. Varianssianalyseistä raportoidaan merkitsevyyden riskitaso. Parittaiten t-testien merkitsevyydet vähintään 5 prosentin riskitasolla esitetään yläindekseihin ryhmäkeskiarvojen vieressä.

3 Tulokset

3.1 Ammattiasemaryhmien taustapiirteet

Suurin metsänomistajaryhmä oli eläkeläiset (taulukko 1). Maatalousyrittäjiä oli hieman vajaa kolmasosa ja palkansaajia noin neljäsosa. Muita yrittäjiä oli viisi prosenttia. Metsäalasta maatalousyrittäjät kuitenkin omistivat suurimman osuuden, runsaat 40 prosenttia. Eläkeläiset omistivat vajaan kol-

Taulukko 1. Metsänomistajien jakautuminen ammattiasemaryhmiin vuonna 1990.

Ammattiasema	Metsänomistajien lukumäärästä %	Yksityismetsien pinta-alasta %
Maatalousyrittäjät	32	42
Palkansaajat	27	24
Eläkeläiset	36	29
Muut yrittäjät	5	5

masosan, palkansaajat noin neljäsosan ja muut yrittäjät viisi prosenttia yksityismetsien pinta-alasta.

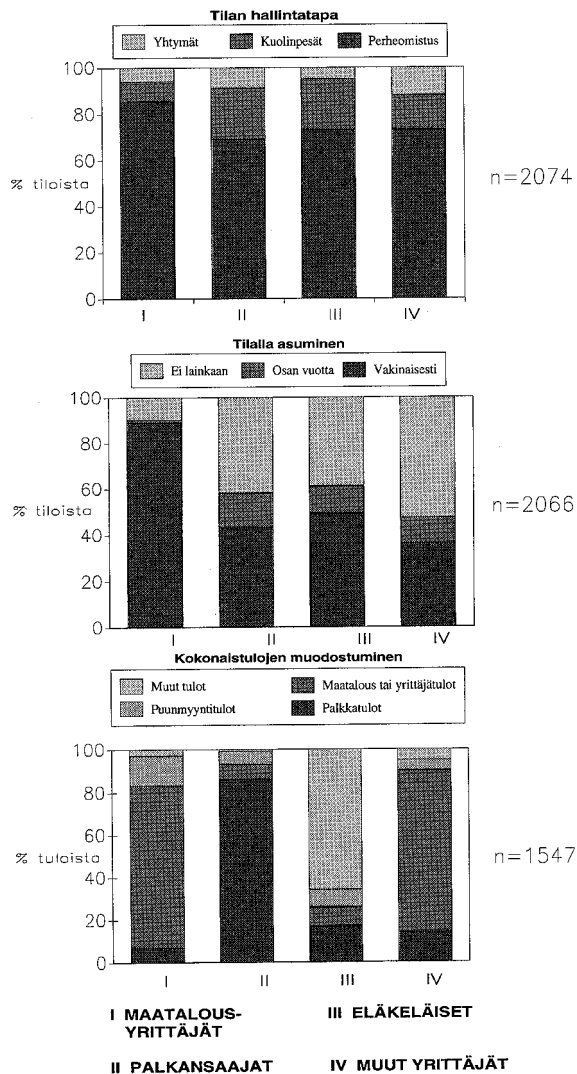
Myös taustatekijöiden suhteen ilmeni eroja. Varianssianalyysi osoitti, että tilan kokonais-, metsä- ja peltopinta-alojen, omistajan iän sekä kodin ja tilan välisen etäisyyden erot ryhmien välillä olivat tilastollisesti merkitseviä (taulukko 2). Ryhmien parittaiset vertailut osoittivat lisäksi, että maatalousyrittäjien tilojen kokonais-, metsä- ja peltopinta-alat olivat selvästi suuremmat kuin muilla omistajaryhmillä. Maatalousyrittäjien kodin ja tilan välinen etäisyys oli myös selvästi lyhyempi kuin muilla omistajaryhmillä, koska noin 90 prosenttia heistä asui vakinaisesti tilallaan (kuva 2). Maatalousyrittäjien tilat olivat muihin omistajaryhmiin verrattuna myös selvästi useammin perheomistuksessa. Maatalous- ja puunmyyntitulot muodostivat noin 90 prosenttia heidän kokonaistuloistaan.

Palkansaajat olivat keski-ikältään nuorin metsänomistajaryhmä ja he asuivat keskimäärin kauimpa-

Taulukko 2. Metsänomistajia ja heidän tilojaan kuvaavia keskiarvotietoja ammattiasemaryhmittäin (ero yläindekseihin merkittyyn ryhmään verrattuna merkitsevä 5 prosentin riskitasolla).

	I Maatalousyrittäjät	II Palkansaajat	III Eläkeläiset	IV Muut yrittäjät	Ryhmien erojen merkitsevyyks	Kaikki metsänomistajat	
Tilan kokonaisala, ha	67 ^{II,III,IV}	40 ^I	38 ^I	41 ^I	***	48	n = 2100
Tilan metsäala, ha	41 ^{II,III,IV}	28 ^I	26 ^I	30 ^I	***	31	n = 2100
Tilan peltoala, ha	14 ^{II,III,IV}	5 ^I	4 ^I	4 ^I	***	7	n = 2100
Omistajan ikä, vuotta	49 ^{III}	47 ^{III}	68 ^{II,IV}	49 ^{III}	***	54	n = 1960
Kodin ja tilan välinen etäisyys, km	5 ^{II,III,IV}	70 ^{III}	33 ^{III}	54 ^I	***	34	n = 2055

*** Merkitsevä 0,1 prosentin riskitasolla

Kuva 2. Metsänomistajia ja heidän tilojaan kuvaavia taustatietoja ammattiasemaryhmittäin.

na tiloiltaan. Tosin erot muihin yrittäjiin verrattuna eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Kuolinpesä- ja yhtymämuotoinen omistus oli yleistä, koska noin kolmasosa palkansaajien omistamista tiloista oli tällaisessa yhteisomistuksessa. Vain runsaalla 40 prosentilla tiloista asuttiin vakinaisesti. Palkkatulot muodostivat luonnollisesti valtaosan (86 %) palkansaajien kokonaistuloista.

Eläkeläiset omistivat kokonais- ja metsäpinta-

aloiltaan muita omistajaryhmiä pienempiä tiloja, vaikka erot vain maatalousyrittäjiin verrattuna olivat tilastollisesti merkitseviä. Eläkeläisten keskiikä oli luonnollisesti selvästi korkeampi kuin muilla omistajaryhmillä. Palkansaajiin verrattuna eläkeläiset asuivat lähempänä tilojaan, mutta maatalousyrittäjiin verrattuna selvästi kauempana. Yli viidesosa eläkeläisten tiloista oli kuolinpesämuotoinen. Noin puolet eläkeläisistä asui vakinaisesti tilallaan. Eläketulot muodostivat kaksi kolmasosaa eläkeläismetsänomistajien kokonaistuloista.

Muut yrittäjät muistuttivat taustapiirteiltään monessa suhteessa palkansaajia. Keskeisin ero oli luonnollisesti tulojen muodostumisessa. Muiden yrittäjien kokonaistulot muodostuivat pääosin yrittäjätuloista, kun taas palkansaajien kokonaistulot muodostuivat pääosin palkkatuloista. Muilla yrittäjillä oli myös jonkin verran muita tuloja, joita palkansaajilla ei juurikaan ollut. Lisäksi muut yrittäjät asuivat harvemmin vakinaisesti tilallaan.

3.2 Puunmyyntikäyttäytyminen

Metsänomistajien puunmyyntikäyttäytymistä kuvataan vuotuisina myyntimäärinä (m^3) sekä metsähehtaaria että tilaa kohden. Lisäksi kuvataan tutkimusajanjakson aikana vähintään yhden puukaupan tehneiden metsänomistajien keskimääräisiä puunmyyntejä tilaa ja myyntivuosien määrää kohden sekä puunmyyntiuseutta. Puunmyynneistä tutkimusajanjakson aikana kokonaan pidättäytyneitä metsänomistajia kuvataan prosentiosuuksina.

Metsänomistajat myivät puuta metsähehtaaria ja vuotta kohden keskimäärin 2,7 kuutiometriä. Myyntihakkuiden määrissä ilmeni kuitenkin eroja, koska ammattiasemaryhmien välinen vaihtelu verrattuna ryhmien sisäiseen vaihteluun oli tilastollisesti merkitsevä viiden prosentin riskitasolla. Lisäksi ryhmien parittaiset vertailut osoittivat, että maatalousyrittäjät ja palkansaajat myivät puuta eläkeläisiä tilastollisesti merkitsevästi enemmän.

Metsänomistajien keskimääräinen vuotuinen puunmyyntimäärä tilaa kohden oli 80 kuutiometriä. Ryhmien välinen vaihtelu verrattuna ryhmien sisäiseen vaihteluun oli kuitenkin suurta. Tarkempi analyysi osoittikin, että maatalousyrittäjien tiloilta puuta myytiin huomattavasti enemmän kuin pal-

Taulukko 3. Metsänomistajien puunmyyntikäyttäytyminen ammattiasemaryhmittäin (eroläindekseihin merkittyyn ryhmään verrattuna merkitsevä 5 prosentin riskitasolla).

	I Maatalousyrittäjät	II Palkansaajat	III Eläkeläiset	IV Muut yrittäjät	Ryhmien erojen merkitsevyys	Kaikki metsänomistajat	
Keskimääräiset puunmyynnit m ³ /ha/v	2,8 ^{III}	2,6 ^{III}	2,2 ^{III}	2,5	*	2,7	n = 1735
Keskimääräiset puunmyynnit m ³ /tila/v	116 ^{II,III}	70 ^I	57 ^I	72	***	80	n = 1735
Keskimääräiset puunmyynnit m ³ /tila/myyntivuosi, vain puuta myyneet metsänomistajat	264	284	318	365		287	n = 1375
Keskimääräinen puunmyyntiväli, vain puuta myyneet metsänomistajat, vuotta	2,5 ^{II,III,IV}	3,5 ^{III}	3,9 ^{III}	4,0 ^I	***	3,2	n = 1375
Puunmyynneistä pidättäytyneitä, % metsänomistajista	22 ^{II,III,IV}	34 ^{III}	45 ^{III}	44 ^I	***	34	n = 1735

* Merkitsevä 5 prosentin riskitasolla

*** Merkitsevä 0,1 prosentin riskitasolla

kansajien ja eläkeläisten tiloilta. Tähän luonnollisesti vaikuttaa myös se, että maatalousyrittäjien keskimääräinen metsälökoko oli selvästi suurempi kuin palkansaajilla ja eläkeläisillä. Merkille pantavaa on kuitenkin maatalousyrittäjien ja eläkeläisten vuotuisten puunmyyntien ero: maatalousyrittäjien tiloilta myytiin puuta yli kaksi kertaa enemmän kuin eläkeläisten tiloilta.

Puuta myyneiden metsänomistajien keskimääräinen myyntimäärä tilaa ja myyntivuotta kohden oli 287 kuutiometriä. Tämän voidaan katsoa kuvaavan keskimääräistä puukaupan keskikokoa, koska useimmat metsänomistajat myyvät puuta vain kerran vuodessa. Tähän puolestaan viittäisi metsänomistajien puunmyyntien ajoitukset hakkuuvuoden aikana (Ollonqvist ja Heikkinen 1994, s. 39–44). Puukaupan keskikokoissa ryhmien väliset erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

Sen sijaan puukaupan tehneiden metsänomistajien puunmyyntiuseudessa erot ammattiasemaryhmien välillä olivat suuria. Puuta myyneiden metsänomistajien keskimääräinen puunmyyntiväli oli 3,2 vuotta, joten metsänomistajat tulivat puumark-

kinoille keskimäärin 1,6 kertaa viidessä vuodessa. Maatalousyrittäjät tekivät puukauppoja muita omistajaryhmiä selvästi useammin. Lisäksi palkansaajat tekivät puukauppoja useammin kuin eläkeläiset.

Keskimäärin kaksi kolmasosaa metsänomistajista teki vähintään yhden puukaupan hakkuuvuosina 1985/86–1989/90 eli kolmasosa metsänomistajista oli siis puumarkkinoiden ulkopuolella. Ryhmien väliset erot olivat huomattavia, kun maatalousyrittäjistä noin viidennes, palkansaajista noin kolmannes sekä eläkeläisistä ja muista yrittäjistä lähes joka toinen pidättäytyi kokonaan puunmyynneistä viiden vuoden aikana. Kuten puunmyyntiuseudessa myös puunmyynneistä pidättäytymisessä erot maatalousyrittäjien ja muiden omistajaryhmien välillä sekä palkansaajien ja eläkeläisten välillä olivat tilastollisesti merkitseviä.

Tulokset puunmyynneistä vastasivat osin ennako-odotuksia ja antoivat aiempaa tarkemman kuvan metsänomistajien puunmyyntikäyttäytymisestä. Maatalousyrittäjät myivät puuta säännöllisesti ja vuotuinen puunmyyntimäärä metsähehtaaria kohden oli suurehko. Palkansaajat ja muut yrittäjät

Taulukko 4. Metsänomistajien metsänhoidollinen käyttäytyminen ammattiasemaryhmittäin viiden vuoden aikana (ero yläindekseihin merkittyyn ryhmään verrattuna merkisevä 5 prosentin riskitasolla).

	I Maatalous- yrittäjät	II Palkansaajat	III Eläkeläiset	IV Muut yrittäjät	Ryhmiä erojen merkisevyys	Kaikki metsän- omistajat	
Joko taimikonhoitoa, lannoitusta tai pystykarsintaa tehneitä metsänomistajia, %	76 ^{II,III}	67 ^{III}	55 ^{III,IV}	74 ^{III}	***	66	n = 1859
Taimikonhoitoa, lannoitusta, ja pystykarsintaa tehty yhteensä, ha	6,01 ^{II,III}	3,96 ^I	2,95 ^{IV}	5,18 ^{III}	***	4,37	n = 1859
Taimikonhoitoa, lannoitusta, ja pystykarsintaa tehty yhteensä/metsäala, ha	0,14 ^{III}	0,15 ^{IV}	0,11 ^{IV}	0,18 ^{III}	**	0,14	n = 1859

** Merkisevä 1 prosentin riskitasolla

*** Merkisevä 0,1 prosentin riskitasolla

myivät puuta harvoin, mutta vuotuiset puunmyyntimäärät metsähehtaaria kohden olivat lähes samansuuruiset kuin maatalousyrittäjillä. Eläkeläiset sen sijaan myivät puuta harvoin ja myydyt puumäärät olivat vähäisiä erityisesti maatalousyrittäjiin verrattuna. Puun tarjonnan näkökulmasta eläkeläiset muodostavatkin pulmallisen omistajaryhmän, koska heitä oli yli kolmasosa yksityismetsänomistajista ja koska he omistivat lähes kolmasosan yksityismetsien pinta-alasta.

3.3 Metsänhoidollinen käyttäytyminen

Metsänhoitoa kuvaavina työlajeina käytettiin taimikonhoitoa, lannoitusta ja pystykarsintaa. Nämä työläjit valittiin tarkasteluun, koska ne kuvaavat metsänomistajien metsänhoidollista aktiivisuutta muita työlajeja aidommin. Esimerkiksi hakkuisiin kytkettyyn metsänuudistamisen tarkastelu ei olisi ollut uudistamisvelvoitteen vuoksi mielekäs. Tarkastelu tehtiin asteikolla tehty-ei tehty ja työläjien yhteenlasketuilla määrillä (ha). Lisäksi tehdyt metsänhoitotyöt suhteutettiin tilan metsäpinta-alaan.

Keskimäärin kahdella kolmasosalla tiloista oli tehty joko taimikonhoitoa, lannoitusta tai pystykarsintaa viiden vuoden aikana (taulukko 4). Ryhmien väliset erot olivat suuria, koska maatalousyrittäjien

omistamilla tiloilla näitä työlajeja tehtiin selvästi useammin kuin palkansaajien ja eläkeläisten tiloilla. Palkansaajien tiloilla metsänhoitotyötä tehtiin myös muihin yrittäjiin verrattuna vähemmän, mutta selvästi enemmän kuin eläkeläisten tiloilla. Lisäksi eläkeläisten tiloilla tehtiin vähemmän metsänhoitotyötä kuin muiden yrittäjien tiloilla.

Joko taimikonhoitoa, lannoitusta tai pystykarsintaa oli tehty keskimäärin 4,4 hehtaaria viidessä vuodessa. Ryhmien väliset erot olivat jälleen suuria. Maatalousyrittäjien omistamilla tiloilla näitä työlajeja tehtiin hehtaareilla mitaten eniten ja selvästi enemmän kuin palkansaajien ja eläkeläisten tiloilla. Eläkeläisten tiloilla metsänhoidon työlajeja tehtiinkin vain noin 3 hehtaaria viidessä vuodessa, mikä oli myös selvästi vähemmän kuin muiden yrittäjien tiloilla.

Työläjien määrä ei kuitenkaan välttämättä kuvaa metsänhoidollista aktiivisuutta mm. siksi, että metsänomistajilla on erilaisia mielipiteitä eri työläjeä kohtaan, mutta ennen kaikkea siksi, että tehtyjen työläjien määrä ei kuvaa metsänhoidollisen toiminnan laajuutta tilan metsäalaan verrattuna (Ovasainen ym. 1994, s. 62). Siksi tehtyjen työläjien määrät suhteutettiin tilan metsäalaan. Tällä tavalla tarkasteltuna aktiivisimman omistajaryhmän muodostivat muut yrittäjät, kun taas eläkeläiset muodostivat selvästi passiivisimman ryhmän. Lisäksi

ryhmien parittaiset vertailut osoittivat, että eläkeläiset tekivät metsänhoidon työlajeja metsähehtaaria kohden vähemmän kuin maatalous- ja muut yrittäjät. On kuitenkin syytä todeta, että myös tehtyjen työlajien määrä suhteessa tilan metsäalaan kuvaa metsänhoidon tarpeita hyvin karkeasti, jos puuston kehitysluokkajakaumaa ei oteta huomioon.

Kuten puunmyyntikäyttäytymisessä myös metsänhoidon käyttäytymisessä maatalousyrittäjät olivat aktiivisia. Palkansaajien tiloilla metsänhoitotöitä tehtiin vähän, mutta tehtyjen työlajien määrä metsähehtaaria kohden oli lähes keskimääräistä tasoa. Muita yrittäjiä voi luonnehtia metsänhoidollisesti aktiivisiksi. Heidän tiloillaan metsänhoitotöitä tehtiin runsaasti sekä hehtaareilla mitaten että suhteutettuna tilan metsäalaan. Eläkeläisten metsänhoidollista toimeliaisuutta voi sen sijaan luonnehtia passiiviseksi, koska metsänhoitotöitä tehtiin määrällisesti ja metsähehtaaria kohden vähän.

4 Tarkastelu

Elinkeinorakenteen ja väestön ikärakenteen muutokset ovat heijastuneet monin tavoin yksityismetsänomistukseen. Ammattiasemaluokittelu tarjoaa-kin käyttökelpoisen luokituksen ikääntyvän metsänomistajakunnan rakenteen tarkasteluun, koska ammatin ja sosioekonomisen aseman perusteella metsänomistajat voidaan samanaikaisesti luokitella ammattiasemaryhmiin. Luokittelun avulla voidaan esimerkiksi vertailla koko väestön ja metsänomistajakunnan ammattiasemarakenteen välisiä riippuvuuksia ja niissä tapahtuvia muutoksia, koska luokittelu on yhdenmukainen. Tulosten hyödyntämisen kannalta tärkeää myös on, että ammattiasemaluokitus selvästi tarkentaa metsänomistuksen rakenteesta ja metsänomistajien metsätaloudellisesta käyttäytymisestä saatavaa kuvaa.

Maatalousyrittäjien tausta- ja käyttäytymispiirteet tukevat 1970-luvulla vallinnutta näkemystä maatilametsälöiden omistajista ja heidän aktiivisesta metsätaloudellisesta toiminnastaan (esim. Hahola 1973, Järveläinen 1974). Metsänomistajakunnan myöhemmin monipuolistuessa ja maanviljeli-

jä-metsätilanomistaja-luokittelun karkeudesta johdettuna tämä näkemys alkoi muuttua 1980-luvulla (esim. Järveläinen 1981, Loikkanen ym. 1985). Myös palkansaajien ja muiden yrittäjien luokittelu omiksi ryhmikseen tarkentaa käsitystä muualta kuin omasta maa- ja metsätaloudesta toimeentulonsa saavista metsänomistajista. Erityisen hyödyllistä on luokitella eläkeläiset ryhmäkseen, koska heidän metsätaloudellinen käyttäytyminen eroaa selvästi muista ryhmistä. Eläkeläisten tausta- ja käyttäytymispiirteet muistuttavatkin monessa suhteessa vanhuusiässä olevia metsäomistajia. Onhan suurin osa eläkkeellä olevista metsänomistajista, kuten myös koko väestön eläkeläisistä juuri vanhuuseläkkeellä (Korpela 1994, s. 53).

On tosin luultavaa, että esimerkiksi eläkkeellä oleva maanviljelijä ei miellä itseään eläkeläisväestöön, vaan entisen ammattinsa ja siihen liittyvien muiden tekijöiden perusteella maatalousväestöön. Siksi perinteisellä maanviljelijä-metsätilanomistaja-luokittelulla on edelleen keskeinen merkitys luokarakenteen kuvaajana (ks. Järveläinen 1980, Pöntinen 1983, Alestalo 1986). Maanviljelijä-metsätilanomistaja-luokittelun etuna voidaan pitää myös sen muodostamaa yksinkertaista ja selkeää kuvaa metsänomistuksen rakenteesta.

Metsänomistajien rakenne- ja käyttäytymistutkimuksissa metsätaloudellista käyttäytymistä on perinteisesti tarkasteltu tilan metsäasioiden hoidosta vastaavan henkilön antamien tietojen perusteella. Tällaisen tarkastelun puutteina on paitsi subjektiivisuus myös puolisoiden yhteisesti omistamien metsälöiden sekä kuolinpesien ja yhtymien omistamien metsälöiden luokittelu. Vuonna 1990 peräti 41 prosenttia metsälöistä oli puolisoiden yhteisomistuksessa ja lisäksi neljäsosa kuolinpesien ja yhtymien omistuksessa (Ripatti 1991, s. 39). Rakennetutkimuksissa olisikin hyödyllistä tarkastella koko metsänomistajakuntaa. Sen sijaan metsätaloudellista käyttäytymistä tutkittaessa tilan metsäasioiden hoidosta vastaava henkilö edustaa parhaiten puolisoiden yhteisesti omistamien metsälöiden sekä kuolinpesien ja yhtymien omistamien metsälöiden metsätaloudellista käyttäytymistä, koska metsätaloutta koskevat päätökset ovat luonteeltaan yksilön tekemiä (ks. Lampikoski 1983). Myös neoklassisessa taloustieteessä kollektiivien käyttäytymistä on pääosin tarkasteltu päämiehen yksilöllis-

ten valintojen perusteella (Allén 1991, s. 11).

Maatalousyrittäjiä ja heidän tilojaan luonnehtivat useat maatilametsätaloudelle tunnusomaiset tausta- ja käyttäytymispiirteet. Suurehkolta, vakinaisesti asutulta ja perinteiseltä perheomistuksessa olevalta tilalta myydään puuta usein ja runsaasti. Myös metsänhoitotöitä tehdään maatalousyrittäjien tiloilla runsaasti. Puunmyyntitulot täydentävät maataloustuloja, jotka yhdessä muodostavat suurimman osan maatalousyrittäjien kokonaistuloista.

Palkansaajat omistavat keskimääräistä pienemmän tilan, he asuvat keskimääräistä harvemmin vakinaisesti tilallaan ja he myös omistavat keskimääräistä useammin kuolinpesä- tai yhtymämuotoisen tilan. Palkansaajat myyvät puuta harvoin, mutta keskimääräiset puunmyynnit hehtaaria ja vuotta kohden ovat samaa suuruusluokkaa kuin muilla metsänomistajilla. Myös metsänhoidon toimeliaisuudessa heitä voi luonnehtia keskimääräisiksi metsänomistajiksi.

Eläkeläisten omistamat tilat ovat pienehköjä ja keskimääräistä useammin kuolinpesämuotoisia. Noin puolet eläkeläisistä asuu vakinaisesti tilallaan ja he ovat luonnollisesti iäkkäitä metsänomistajia. Eläkeläisten metsätaloudellinen käyttäytyminen on passiivista. Keskimääräiset puunmyyntimäärät sekä metsähehtaaria että tilaa kohden ovat vähäisiä ja myyntiväli on pitkä. Myyntihakkuista kokonaan pidättäytyneitä metsänomistajia on myös runsaasti heidän keskuudessaan. Lisäksi eläkeläisten tiloilla tehdään metsänhoitotöitä vähän. Eläkeläisten metsätaloudellista käyttäytymistä koskevat tulokset ovatkin odotettuja, koska useiden aiempien tutkimusten mukaan metsätaloudellinen toiminta passiivittuu metsänomistajien ikääntyessä (esim. Järveläinen 1981, Kuuluvainen 1989, Kuuluvainen ja Ovaskainen 1994).

Muiden yrittäjien omistamien tilojen kokonais- ja peltopinta-alat ovat keskimääräistä pienempiä, mutta metsäala lähes samansuuruinen kuin metsänomistajilla keskimäärin. Muihin omistajaryhmiin verrattuna muut yrittäjät asuvat harvoin vakinaisesti tilallaan ja he omistavat usein yhtymämuotoisen tilan. Muut yrittäjät tekevät harvoin puukaupan ja kokonaan myyntihakkuista pidättäytyneitä on runsaasti heidän keskuudessaan. Myydyt puumäärät sekä metsähehtaaria että tilaa kohden ovat kuitenkin vain hieman keskimääräistä vähäisempiä.

Metsänhoitotoiminnassa muita yrittäjiä voi luonnehtia aktiivisiksi.

Tuoreen yksityismetsien omistuksen rakenne-ennusteen (Ripatti 1994, s. 24–26) mukaan eläkeläisten osuus metsänomistajista tulee kasvamaan, kun taas maatalousyrittäjien osuus vähenee. Ennusteen mukaan eläkeläisiä on vuonna 2000 yli 40 prosenttia ja vuonna 2010 jo puolet kaikista metsänomistajista. Palkansaajien osuus on lievästi kasvamassa, mutta muiden yrittäjien osuus metsänomistajista ei juuri muutu. Eläkeläismetsänomistajien osuuden kasvuun viittaavat myös metsänomistajakunnan ikärakenteen kehitys ja esimerkiksi pienten metsälöiden lukumäärän lisääntyminen.

Metsänomistajien ammattiasemarakenteeseen vaikuttavat myös institutionaaliset muutokset. Esimerkiksi vuoden alusta 1991 maaseutuelinkeinolaki korvasi maatilalain. Myös laki oikeudesta hankkia maa- ja metsätalousmaata saattaa muuttua siten, että metsä- ja maatalousmaan hankintaa rajoittavat säädökset lievenevät tai poistuvat (Uusivuori ja Ylä-talo 1993, s. 42–46). Tällainen muutos luultavasti lisäisi vapaiden markkinoiden metsälökauppojen lukumäärää ja vaikuttaisi osaltaan myös metsänomistajien ammattiasemarakenteeseen.

Koko väestöä koskevien ennusteiden (esim. Väestöennusteet ... 1993) mukaan väestön keski-ikä kasvaa, jolloin luultavasti myös eläkkeelläolo-aika pidentyy. Vaikuttaako tämä metsänomistajien metsätaloudelliseen käyttäytymiseen, kun nykyisin ammatissa toimivat metsänomistajat aikanaan siirtyvät eläkkeelle? Tähän vaikuttavat monet tekijät, kuten metsänomistajien kulutus- ja säästämistottumukset, nykyinen ansiotulotaso sekä tuleva eläketulotaso, joita ei ole juurikaan tutkittu. Ilmeistä kuitenkin on, että eläkeläisten määrän lisääntyessä metsänomistajien metsänhoidollinen aktiivisuus ja puun tarjonta heikkenevät ainakin jossain määrin. On kuitenkin tarpeen muistuttaa, että metsänomistajien metsänhoidolliseen aktiivisuuteen ja puunmyynteihin vaikuttavat myös taloudelliset tekijät. Esimerkiksi tulevaan kantohintakehitykseen liittyvän epätietoisuuden on todettu merkittävimmin heikentävän metsänhoidollista aktiivisuutta (Ovaskainen ym. 1994, s. 73).

Lopuksi on syytä tähdentää, että puun kysyntätekiijät rajattiin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että kysyntätekiijöi-

den oletettiin kohtaavan jokaisen metsänomistajan samalla tavalla. On myös todettava, että metsätalouden edistämistoiminta vaikuttaa metsänomistajien metsätaloudelliseen käyttäytymiseen, ja että sen kohdentumisessa on havaittu omistajaryhmittäisiä eroja. Hännisen ja Viitalan (1994, s. 82) mukaan metsätalouden neuvonnassa juuri eläkeläisten on todettu olevan maatalousyrittäjiä passiivisempia metsänomistajia. Lisäksi mielenkiintoinen, mutta myös puutteellisesti tutkittu kysymys on 1980-luvun puun hintasuositussopimusten suorat ja epäsuorat vaikutukset markkinoille tullessiin puumääriin. On mahdollista, että ne ovat pienentäneet metsänomistajien ammattiasemaryhmien käyttäytymisessä havaittuja eroja.

Kiitokset

MMK, VTK Ilpo Tikkanen ja anonymi käsikirjoituksen tarkastaja tekivät huomioonotettuja parannusehdotuksia. Lisäksi käsikirjoitusta kommentoivat MMK Harri Hänninen, apulaisprofessori Veli-Pekka Järveläinen, MML Heimo Karppinen, MMK Mika Mustonen, MMK Pertti Ruuska, MMK Jukka Torvelainen ja MMK Esa-Jussi Viitala.

Kirjallisuus

- Alestalo, M. 1986. Structural change, classes and the state. Finland in an historical comparative perspective. University of Helsinki, Research Group of Comparative Sociology, Research Reports 33. 186 s.
- Allén, T. 1991. Homo oeconomicus ja hänen naisensa – eli onko naistutkimus mahdollista taloustieteessä? Kulluttajantutkimuskeskus, Keskustelualoitteita 1. 21 s.
- Ammatti ja sosioekonominen asema 1990. 1993. SVT väestölaskenta 1990, osa 8. Tilastokeskus, Helsinki. 299 s.
- Ammattiluokitus. 1987. Summary: Classification of occupations. Tilastokeskus, Käsikirjoja 14. 64 s.
- Hahtola, K. 1973. The rationale of decision-making by forest owners. Seloste: Metsänomistajien päätöksenteon perusteet. Acta Forestalia Fennica 130. 112 s.
- , Järveläinen, V-P. & Reunala, A. 1973. Metsänomistajien puunmyyntikäyttäytyminen. Summary: The timber-sales behaviour of private forest owners. *Silva Fennica* 7(3): 173–187.
- Hannellius, S. 1980. Kuka on metsätilanomistaja? Metsätilanomistaja-käsitteen sisällön vaikutus keskeisiin tutkimustuloksiin ja tilastoihin. Summary: Who is the non-farmer forest owner? The semantic influence of the non-farmer owner-concept to research results and published statistics. *Silva Fennica* 14(2): 122–135.
- Hyttinen, P. 1992. Toimintojen optimaalisuus runsasmetssäissä maatilayrityksessä. Summary: Optimality of activities on farms with large woodlots. Joensuun yliopiston luonnontieteellisiä julkaisuja 25. 177 s.
- Häkkiä, M. & Voutilainen, A. 1984. Maanomistusolojen kehityksestä sekä yksityismaanomistuksen rakennemuutoksesta ja sen alueellisista vaikutuksista Kainuussa. Summary: On the development of landownership conditions and structural changes in the private landownership and its regional effect in Kainuu. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitoksen julkaisuja C52. 134 s.
- Hänninen, H. & Viitala, E-J. 1994. Metsänomistuksen rakennemuutos ja metsätalouden edistämistoiminta. Julkaisussa: Ovaskainen, V. & Kuuluvainen, J. (toim.). Yksityismetsänomistuksen rakennemuutos ja metsien käyttö. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 484: 75–105.
- Ihalainen, R. 1992. Yksityismetsänomistuksen rakenne 1990. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 405. 48 s.
- Järveläinen, V-P. 1974. Yksityismetsänomistajien metsätaloudellinen käyttäytyminen. Summary: Forestry behaviour of private forest owners in Finland. *Folia Forestalia* 222. 168 s.
- 1980. Kuka on maanviljelijä? *Silva Fennica* 14(4): 429.
- 1981. Hakkuukäyttäytyminen yksityismetsälöillä. Summary: Cutting behaviour in Finnish private woodlots. *Folia Forestalia* 499. 54 s.
- 1988. Hakkuumahdollisuuksien käyttöön vaikuttavat tilakohtaiset tekijät maan länsi- ja itäosissa. Summary: Factors affecting the use of the allowable cut in western and eastern parts of Finland. *Folia Forestalia* 707. 64 s.
- Karppinen, H., Hänninen, H. & Ripatti, P. 1994. Mail inquiry vs. personal interview – the problem of reliability and non-response. *Scandinavian Forest Economics* 35: 110–130.
- Koljonen, K. 1985. Suomalaisten yksityismetsänomistajien raakapuun tarjonta. Selvitys tehdyistä tutkimuksista ja tietolähteistä. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos, Raportteja ja artikkeleita 46. 68 s.

- Korpela, T. 1994. Eläketurvan ongelmat. Julkaisussa: Sailas, R. & Mikkonen, S. (toim.). 55+. Katsaus ikääntyvien elinoloihin. SVT, Elinolot 1994:1. Tilastokeskus & STAKES. s. 47–68.
- Kuuluvainen, J. 1989. Nonindustrial private timber supply and credit rations. Microeconomic foundations with empirical evidence from the Finnish case. Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för skogsekonomi, Rapport 85. 244 s.
- & Ovaskainen, V. 1994. Yksityismetsänomistajien puunmyynteihin vaikuttavat tekijät. Julkaisussa: Ovaskainen, V. & Kuuluvainen, J. (toim.). Yksityismetsänomistuksen rakennemuutos ja metsien käyttö. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 484: 45–59.
- Lampikoski, K. 1983. Kuluttajakäyttämisen perusteet. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva. 89 s.
- Loikkanen, H., Kuuluvainen, J. & Salo, J. 1985. Hintatekijät ja yksityismetsänomistajien ominaisuudet puun- ja metsäkäyttämisen selittäjinä: alustavia tuloksia. Kansantaloudellinen aikakauskirja 1985(2): 189–216.
- Ollonqvist, P. & Heikkinen, V-P. 1994. Kantohinnat ja yksityismetsänomistajien puunmyynnin ajoitus. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 526. 66 s.
- Ovaskainen, V., Hänninen, E. & Hänninen, H. 1994. Metsänhoidollinen aktiivisuus yksityistiloilla. Julkaisussa: Ovaskainen, V. & Kuuluvainen, J. (toim.). Yksityismetsänomistuksen rakennemuutos ja metsien käyttö. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 484: 60–74.
- Pöntinen, S. 1983. Social mobility and social structure. A comparison of Scandinavian countries. *Commentationes Scientiarum Socialium* 20. 195 s.
- Reunala, A. 1972. Yksityismetsänomistuksen rakennemuutos Keski-Suomessa 1945–1970. Helsingin yliopisto. Kansantaloudellisen metsäekonomian lisen-siaattitutkielma. 104 s.
- 1974. Structural change of private forest ownership in Finland. *Seloste: Yksityismetsänomistuksen rakennemuutos. Communicationes Instituti Forestalis Fenniae* 82(2). 79 s.
- Ripatti, P. 1991. Ennakkotuloksia yksityismetsälöiden omistajanvaihdoksista ja osittamisesta. Summary: Ownership changes and divisions of non-industrial private forest holdings in Finland. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 392. 39 s.
- 1994. Yksityismetsien omistusrakenteen muutokset. Julkaisussa: Ovaskainen, V. & Kuuluvainen, J. (toim.). Yksityismetsänomistuksen rakennemuutos ja metsien käyttö. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 484: 12–27.
- Ruuska, P. 1994. Metsänomistus erityyppisillä maatioilla. Julkaisussa: Ovaskainen, V. & Kuuluvainen, J. (toim.). Yksityismetsänomistuksen rakennemuutos ja metsien käyttö. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 484: 16–17.
- Seppälä, R. 1974. Yksityismetsänomistajien hakkuukäyttäytyminen Suomen itäosissa. Summary: Cutting behavior of private forest owners in eastern Finland. *Folia Forestalia* 189. 32 s.
- Sosioekonomisen aseman luokitus. 1989. Summary: Classification of socio-economic groups. Tilastokeskus, Käsikirjoja 17. 57 s.
- Uusivuori, J. & Ylätaalo, M. 1993. Metsämaamarkkinoiden ja niitä säätelevän politiikan muutokset. Summary: Changes in the Finnish forest land markets and public policies imposed on them. Helsingin yliopisto, Taloustieteen laitoksen julkaisuja 3. 53 s.
- Valkonen, T. 1984. Haastattelu- ja kyselyaineiston analyysi sosiaalitutkimuksessa. Seitsemäs painos. Gaudemus, Helsinki. 159 s.
- Väestöennusteet 1993–2030. 1993. SVT, Väestö 1993:10. Tilastokeskus. 37 s.

35 viitettä